

צוללות - לעולם הזה?

זאת פרשן צבאי

ימי אך גם הם החלו כנראה לרכוש את עיקר מאמצם התחמימי בכיוון של מלחמת-טילים.

רע"ם אינה זקוקה לצוללות

על כן אין עליית קרנו של נשק הצוללות בעולם מחייבת בהכרח כי נשק זה יעיל גם במלחמה ישראלית-ערבית. כי במלחמה זו לא ישגר שום צד טילים אטומיים נגד רעהו. ואף אילו רצו לשגר טילים, אין המרחקים הקטנים ויעילות אמצעייהנגד מחייבים את שיגורם דחוק מן הימים.

השאלה היא: האם יכולות הצוללות במלחמה ישראלית-ערבית למלא תפקיד טרום-אטומי, היינו, אותם התפקידים בהם שימשו בעבר, בימים בהם החלה בנייתה של תנין (1944)? אפשר היה להניח כי גמאל עבד אל-נאצר סבור כך, כי אחרת אין טעם צבאי ביצירת צי-צוללות רע"מי. אולם שיקול צלול מערער הנחה זו.

כי כל מלחמה ישראלית-ערבית כפופה לגורם מכריע אחד: גורם הזמן. אם בכלל אפשרית מלחמה כזאת בעתיד (דבר המוטל בספק, לאור המציאות הבינלאומית) הרי יצטרך הצד היוזם לסיים את המיבצע במהירות כדי להשיג את מטרותיו לפני התערבות הגושים הגדולים. אם יוזם גמאל עבד אל-נאצר מלחמה כזאת, אין הוא יכול לקחת ברצינות כי יכריע את ישראל על-ידי הטבעת אוניוטהסותר שלה. בתקופה הקצרה של המלחמה, לא תהיה ישראל זקוקה כלל לאספקה מן החוץ. המלאי השמור בה תמיד, יספיק בהחלט עד לסיום הקרבות. יתר על כן, ספק גדול אם צוללת מצרית תעזו אי-פעם להטביע אוניה ניטראלית הנמצאת בדרכה לחיפה.

אפילו אם יטביעו המצרים את אוניות צי"ם, אין בכך משום הכרעה צבאית. לפיכך נראה כי צי-הצוללות המצרי אינו מבוסס על שיקולים צבאיים. קרוב לוודאי כי הוא נוצר לצורך עשיית-רושם על המוני העולם הערבי. מכיון שרע"ם אינה משלמת לגוש הסובייטי במטבע של ממש עבור הצוללות, אין זאת אפילו הפגנה יקרה במיוחד.

החזית הימית של ישראל

גם בצד הישראלי אין איש יכול לקחת להכריע את האויב הפוטנציאלי על-ידי הטבעת אוניותיו. כשם שהטבעת חצי תריסר אוניות-סוחר ישראליות בידי הערבים לא תכריע את הכף נגד ישראל, כן לא תכניע ישראל אותם על-ידי הטבעת כמה אוניות. קו התבורה ימי חשוב של רע"ם עובר על פני החוף הישראלי — הקו המחבר את סוריה עם מצרים. אולם כדי לפגוע בקו זה אין צורך בצוללות. בטח קצר זה, יעילים הרבה יותר מטוסי חיל-האוויר.

אפילו התיחס מישורו ברצינות-יתר לאיום הצוללות המצריות, אין פירוש הדבר כי צוללת ישראלית היא התשובה לצוללת רע"מית. בעוד שמטוס מפיל מטוס, ואוניה מטביעה אוניה, אין הצוללת יעילה בהשמדת צוללות.

האויבים הגדולים של הצוללת הם המשחתת והמטוס. שניים אלה מגלים את הצוללת בעזרת המכ"ם, המג"ץ ואיתור השידור, מטביעים אותה בעזרת פצצות-עומק. אף שהיו מקרים בהם הוטבעו צוללות על-ידי צוללות, הרי היה הדבר בבחינת יוצא-מן-הכלל, והיה נעזר בנסיבות איסטראטגיות מיוחדות שאינן חלות על מלחמה ישראלית-ערבית. תנין ורהב לא יוכלו לשחרר את מטוסי חיל-האוויר ואת משחתות חיל-הים מן התפקיד למצוא ולהשמיד בשעת הצורך את צי-הצוללות הרע"מי.

תפקיד-משנה המוטל מדי פעם על צוללות הוא הנחת מוקשים במימאויב. לתנין, שהיא צוללת-שינור קטנה יחסית, יש ששה צינורות-טורפדו, המסוגלים להטיל מוקשים בקוטר מתאים (520 מ"מ). אמנם אין מקום במרחב אשר בו אין מטוס ישראלי יכול להניח מוקש מן האוויר — אולם בעוד שהמטוס נראה בראדאר ונשמע באוזניים, יכולה הצוללת לבצע את התפקיד הזה בחשאינות גמורה.

עד כה לא הונחו מוקשים ימיים במאבק הישראלי-ערבי. קשה להניח כי מצב זה ישנה בעתיד. כי המוקש עשוי לפגוע באוניות של מדינות אחרות, מהן בנות-בריתה של המדינה הממקשת. באחירה הפוליטית המיוחדת בה תתנהל בהכרח כל מלחמה ישראלית-ערבית אפשרית, קשה לשער כי הנחת מוקשים-ימיים תהיה תפקיד ממש.

נשק פסיכולוגי

דיון רציני על כל כלי-נשק שהוא במערך צבאי מסוים חייב להתבסס על הנחת-יסוד הנשכחת לעיתים קרובות מלבם של חובבים: שום מדינה אינה די עשירה כדי לקנות את כל כלי-הנשק העשויים להביא לה תועלת. היא חייבת לבחור. היא מצוה להתרכז באותם כלי-הנשק המבטיחים יעילות מכסימלית במחיר הזול ביותר.

במלים אחרות: המתכנן הצבאי חייב לשאול את עצמו באיזה שטח יכולה לירר אתה של השקעה לקנות את כמות הבטחון הגדולה ביותר. בלשון פשוטה עוד יותר: באיזה שטח יכולה ישראל במלחמה הפוטנציאלית להשיג הכרעה צבאית של ממש לטובתה?

מבחינה זו, היתה מלחמת-סיני מיבצע-לדוגמה. היא היתה מבוססת על ההנחה הצבאית הנכונה, כי ישראל יכולה לנהל רק מלחמת-בזק, וכי במלחמת-בזק מרחבית הזרועות המכריעות הן חיל-האוויר וגייסות-השריון, כשהם נעזרים על-ידי חיל-הרגלים. החזית הימית תהיה תמיד חזית-משנה, בה שום צד לא יוכל להשיג הכרעה צבאית מלאה.

אין פירוש הדבר כי אין תפקידים צבאיים בחזית זו. אולם גם תפקידים אלה יפלו במידה רבה על חיל-האוויר, אשר המצב הגיאוגרפי המרכזי של ישראל בעולם הערבי מעניק לו יתרונות בלתי-רגילים. יחד עם המטוסים, ישאו המשחתות בתפקידים האלה, היינו הבטחת התחבורה הימית הישראלית, פגיעה בתחבורה ובחופים עוינים.

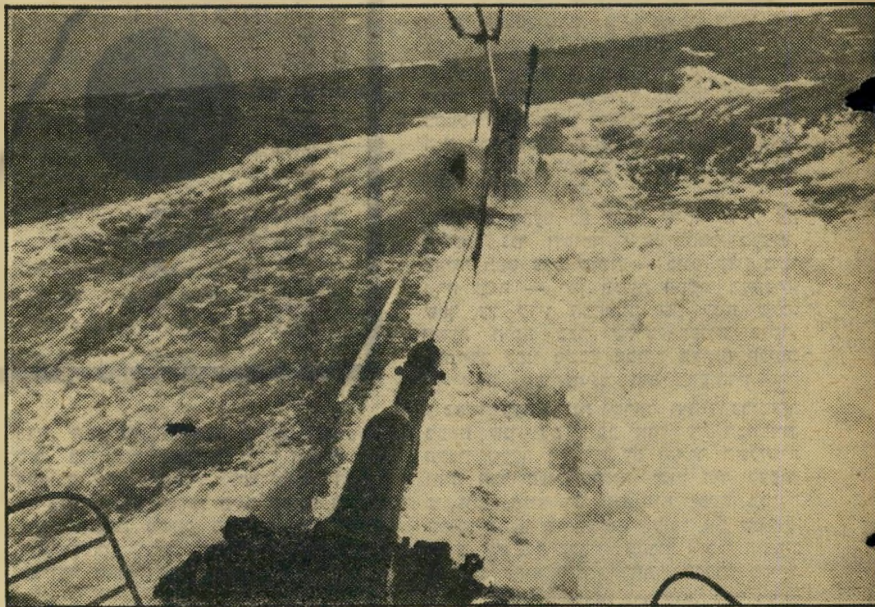
אין ספק כי המוח הצבאי הישראלי הידוע בכישרו האיתור וההמצאה שלו, ימצא לצוללות תפקידים חדשים ובלתי-אדוקים. אולם באופן כללי יש לקבוע כי הצוללת — כלי יקר מאד מבחינת התיפעול והתחזוקה — נופלת בחשיבותה מן המשחתת ומן המטוס גם במלחמה ימית טהורה בכל מלחמה ישראלית-ערבית הנראית לעין.

לפיכך נראה כי הערך העיקרי של תנין ורהב למען ישראל לא יימדד באמות-מידה צבאיות-מקצועיות. לגבי ישראל, זהו בעיקר נשק פסיכולוגי — נשק שערכו העיקרי הוא בהשפעתו על מצב-רוחו של האזרח הישראלי, הרגשת בטחונה וגאחחו הלאומית. ערך שני טמון בהשפעתו הפסיכולוגית על מדינות ערב, שיצטרפו לקחת בחשבון חזית-מלחמה נוספת. במצבה המיוחד של ישראל, קשה למדוד נעלמים פסיכולוגיים כנגד יתרונות צבאיים מקצועיים. אלה גם אלה חייבים להילקח בחשבון כאשר מדינה עניה משקיעה את אמצעייה הדלים בקניית כלי-נשק יקרים, וכאשר היא שוקלת מה ההשקעה הטובה ביותר, היעילה ביותר והכדאית ביותר בתקופה הקצרה אשר ההמישנות המהירה של כל כלי-נשק מודרני קובעת מראש לחשבון כוה.

ניתוק האיים מן העולם היה מוכרח לגורם למשבר כלכלי, להכניע אותם כליל. במשך ארבע שנים במלחמת העולם הראשונה הטילו הצוללות הגרמניות מצור על בריטניה. לעיתים היה נדמה כי הן עומדות להכריע את הקו. כמויות הסונאגי היו עצומות. אולם במאמץ נואש התגברו הבריטים. הם אירגנו שיירות-אוניות, שאפשר היה להגן עליהן ביעילות. המשחתות צוידו במנגנונים פשוטים לקליטת קול הצוללת מתחת לפני המים. במלחמת-העולם השנייה כמעט ונשנה אותו תהליך. שוב הטביעו הצוללות הגרמניות כמויות עצומות של-טונות. שוב הגיעה בריטניה לעברי פי פחת. אולם שוב הוכרעו הצוללות אחרי מאבק נואש. גורמי ההכרעה:

● שיטת השיירות, בה הופעלו משחתות ומטוסים בתיאום הדוק לשם ציד הצוללות. ● שיכלול המכשירים לגילוי הצוללות, כגון המכ"ם (ראדאר) שגילה אותן על פני המים, מגלה-הצוללות שגילה את נוכחותן והמכשיר שאיתר את שידוריהן למפקדותיהן וגילן על-ידי כך.

גם הצוללות לא שקדו על שמריהן. יעילותן הלכה וגברה. הוכנס לשימוש טורפדו משוכלל יותר, שלא הפליט עוד בועות אחר, כך ששוב לא ניתן לגילוי ממרחקים. מנגנון מיוחד איפשר לטורפדו להדריך את עצמו אל המטרה, גם כשהיא ניידת ומנסה להתחמק. ההמצאה החשובה ביותר הולידה את השינור ("שנורקל"), סמוך לסוף המלחמה. עד אז יכלה הצוללת להישאר רק זמן קצר-יחסית מתחת לפני המים. על פני המים הניעו אותה מכוונות-דיזל, שגם מילאו באותה שעה מצברי-חשמל גדולים. בשעת המילוי הפליטו מצברים אלה גזאים שהרעילו את האוויר בצוללת, חייבו איחורר מדי שהיה אפשרי רק על פני המים. המצברים הפעילו את המנוע החשמלי ששימש להפלגה תת-ימית. משום-כך יכלה הצוללת להישאר מתחת למים רק עד שהמצברים התרוקנו. אז נאלצה לעלות, ותגלתה בנקל

הצוללת מתכסה בגלים בשעת הצלילה

על-ידי הראדאר של מטוסי האויב ומשחתותיו. השינור שינה מצב זה באופן קיצוני. הוא המצאה פשוטה להפליא. עיקרה: שני צינורות אחרי, הקבועים סמוך לפריסקופ. הם מצויינים בשסתום פשוט, הסותם את הצינור אוטומטית כשהוא בא במגע עם המים. צינור אחד קולט אוויר, השני מפליט את האוויר המשומש. כך יכלה הצוללת להשתמש במכונת-הדיזל שלה גם מתחת לפני המים (עד לעומק של 15 מטר) ורק בשעת סכנה, כשיש צורך בצלילה עמוקה, היא נזקקת למצברים החשמליים.

צוללות משגרות טילים

מאז בריאת הצוללת ועד לסוף מלחמת-העולם השנייה, היה לצוללת רק תפקיד עיקרי אחד: להטביע את אוניות-הסוחר של האויב, על מנת להרעילו ולהכניעו. כל שאר התפקידים (הנחת מוקשים, התקפת אוניות-מלחמה) היו משניים. כי הצוללת נמנעת, בדרך כלל, מהתמודדות עם אוניות-מלחמה אויבת, החמושה טוב יותר ובעלת מהירות וכושר-תימרון רבים יותר.

בסוף מלחמת-העולם, כשהיה נדמה כי בתקופה האטומית מתקרב קיצם של חילות-הים, נמצא לצוללות לפתע תפקיד מהפכני חדש, העשוי להפכן לירשות היחידות של העוצמה הימית של ימים עברו: להתקרב ליבשת אויבת, לשגר טילים אטומיים לעברה.

מכיון שהצוללת ניידת, נעה בחשאינות ומופיעה במפתיע, היא כלי אידיאלי למטרה זו. בניגוד לסוללת-טילים הקבועה ביבשה, אי-אפשר לגלות ולחסל את הצוללת לפני שיגור הטילים, וגם לאחר מכן היא יכולה להסתלק במהירות.

אפשרות זו גרמה לכך שהאמריקאים, שאין להם כל ענין בהציהסותר הסובייטי בעת מלחמה, החלו ממריצים את בניית הצוללות ומקדישים אמצעים ניכרים לבניית צוללות המופעלות בכוח אטומי. הסובייטים אמנם מחזיקים עדיין בצי-צוללות גדול גם למטרת מצור